

Vives Lajos.

Ez év május 6-án volt négyszáz éve, hogy az angol partokkal szembeni Brüggeben örök álmra hunyta szemét Vives Lajos. Származását tekintve spanyol. Valenciában született a XV. század végén, az Újvilág felfedezésének esztendejében.* Magasabb tanulmányait szülővárosában kezdte, amelynek főiskoláját éppen akkortájt, tehát a mórok kiűzése után szervezte újjá VI. Sándor pápa és Katolikus Ferdinánd. Ez utóbbi mozzanatot fontos megjegyeznünk. Ennek köszönhető ugyanis, hogy a keletspanyolországi egyetemen a középkori skolasztikus eljárás mellett az új idők, nevezetesen a renaissance eszméi is fel-felcsillantak. Tanulmányainak következő állomása Párizs. Életrajzírói egyöntetűen megjegyzik, hogy a nyugati művelődés nagy szellemi gőcpontja abban az időben szívósan ragaszkodott a régi tanításmódhoz. A tanulmányok középpontja még mindig a középkori, tehát nem klasszikus latinsággal előadott arisztoteleszi logika volt. Vivet ez valahogy nem elégíthette ki. Legalább is erre enged következtetni tanárának, *Dullardusnak* figyelemztetése: *quanto eris melior grammaticus, tanto peior dialecticus et theologus.*

Még alig húsz éves, amikor a párizsi egyetemnek búcsút mond. Az előző, akkoriban helyét átadó kor fia tanulmányai befejeztével mindig egy-egy közösségben találja meg érvényesülését. A középkor embere elsősorban, mint valami kollektívum tagja jelenik meg előttünk. Valamiféle közösségen át fejt ki tevékenységét. A XV. sz. az egyéniség érvényesülésének kezdetét jelenti. A renaissance ember másnak érzi magát, mint elődje. Önmagára eszmél. A nevét akarja megörökíteni, rá akarja ütni környezetére lelkének bélyegét. Ebből a szemszögből kell néznünk Vives további pályáját is. Szűkebb hazája, Spanyolország mecenásokban akkor még szegény. Ellenben számos jómódú honfitársa él Németalföldön. Náluk kopogtat s így talál otthont először a *Valdaura*, utóbb a felső réteghez tartozó *de Croy* családnál, majd később *VIII. Henrik* angol királynál s ennek felesége, Katalintól való elválása után ismét németalföldi barátainál. Közben rövidebb időn át tanít a párizsi és oxfordi egyetemen és louvaini Gimnasium Liliumban. Az előkelő társaságokban ismerkedett meg kora legkiválóbb szellemi képviselőivel, közöttük *Erasmussal* és a nagy angol utopistával, *Morus Tamással*. Életfolyása sohasem volt gondoktól mentes. Még az angol királyi udvarban töltött éveiről is keserűen emlékszik meg. Sokféle dologgal van elfoglalva, ahogy

Vives J. Lajos válogatott neveléstudományi művei. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta: *Péter János*. Torgul Sacuesc — Kézdivásárhely. A fordító kiadása, 1935. A *Messer: Geschichte der Pädagogik*. II. k. Ferdinand Hirt Breslau, 1925. *Lexikon d. Pädagogik. d. Gegenwart*, Herder Verlag I—II. k. Freiburg 1932. *Fináczy Ernő*: A renaissancekori nevelés története, Budapest 1919,

azt az akkori élet hozta magával. Maga írja: néha occupatus nihil agendo, étkezés után a szűk helyiségben nem tudok kissé föl és le járni, hanem le kell feküdnöm és nyugtalanul hánykódom. Pedig ügyelnem kell az egészségre, kivált itt, mert ha itt beteg lennék, mint egy közönséges beteg kutyát, egy mocskos zugba dobnának.

Az igazi renaissance ember sokoldalú. Már ennek következtében sem lepődhetünk meg Vives muukáinak nagyszámán és tartalmi sokféleségén. Úgy érezzük azonban, hogy ezen a téren inkább hányatott, mint nyugodt élete is érezte hatását. Különböző mecenásai, no meg Fortuna istennő szeszélyes játéka nem egyszer az élet ugyancsak ellentétekkel teli poharát ízeltették meg vele. A súlyos megpróbáltatás és szorongatás napjaiban lelkének ősi, mélyen katolikus rétegeiből bugyog fel mondanivalója. Ekkor írja a *Praeperatio animi*-t, amelyben a Mindenható nagyságáról, végtelen jóságáról s az ember gyarlóságáról füzi egybe gondolatait. *De veritate fidei Christianae* öt könyvében a keresztény vallás nagyvonalú és éleselmjű védelmét adja. A Szentírás, az egyház hagyománya és a józan ész alapján magyarázza a kereszténység rendszerét. Ugyancsak hitbuzgalmi jellegű a *Sacrum diurnum de sudore Domini nostri Jesu Christi c. irata*, amelyben a németalföldi járványt úgy tünteti fel, mint az Istentől az emberekre küldött büntetést az azon idők sokféle gonoszságáért. Ebből a három munkából, amelyhez hasonló még jó néhányat felsorolhatnánk, a középkori, a skolasztikus Vives szól hozzánk. Világszemlélete theocentrikus. Az marad a későbbiekben is. Gondolatrendszerének ez a tengelye. Ellenben már, mint az új idők embere mutatkozik be az 1525-ben írt *De subventione pauperum*ban. Platon, de még inkább Morus Tamás állam- és társadalombölcseletének hatása alatt az angol szigetvilág egyik szegényfoltja, a nagy társadalmi szegénység ellen keresi a gyógyító eljárást. Az igazi humanistát jellemzi *De conditione vitae Christianorum sub Turca* és a *De Europae dissidiis et bello Turcico* c. írása, amelyben a népek közötti érthetetlen gyűlölködés okát kutatja és a feletti fájdalomban kesereg, hogy egyesek elvakultságukban még a törökökkel is képesek szövetséget kötni. Az akkoriban egyre erősödő vallásszakadás is fáj lelkének. Erre vonatkozó gondolatait *De concordia et discordia* és még inkább *De communionem rerum ad Germanos inferiores* c. munkáiban olvashatók.

Újszerű korszemlélete és beállítottsága jelentkezik abban is, hogy elődeivel ellentétben szépen, igazi klasszikus módon óhajt latinul tudni. Ezen irányú fáradozásának gyümölcse a sok közül *Exercitatio Linguae Latinae*-ja, amelyet mint kitűnő iskolakönyvet a XVI. és XVII. században a német, francia, spanyol és olasz iskolákban szétlétben használtak. Ugyanilyen vonatkozású *Praelectio in quartum Rhetoricum in Herennium*. Benne Cicero utolérhetetlen ékesszólását magasztalja s beszédei nyomán megadja a szónoklat szabályait.

Quintilianus, de még inkább *Szent Ágoston* kristályba kívánczó mély bölcseletének és felemelő életszemléletének hatása érzik a *Satellitium animi* és *Introductio ad sapientiam* c. munkáján. Az első csattanós, rövid jellegű gyűjteménye. Az utóbbi szellemesen fejez ki életelveket, tanácsokat, amelyek valóráváltása vezet a helyes keresztény életre. Utba-

igazításokat adnak a test és lélek helyes fejlesztésére, az erények ápolására, a szenvedélyek elleni küzdelemre, a vallásosság, a szeretet igaz erősítésére, az emberekkel való helyes érintkezésre. Mutatóul álljon itt néhány. Mit használnak a szép arcvonások és a deli külső, ha a lélek rút? Egy görög mondotta erré vonatkozólag: szép szállóban egy csúnya vendég. Semmi sem boldogítóbb, mint a szeretet, ezért az Isten és az angyalok a legboldogabbak, akik mindent szeretnek. Semmi sem kinzóbb, mint a gyűlölet, ezen szenvedélyük miatt a gonosz lelkek a legnyomorultabbak. A szeretethez a legbiztosabb és legrövidebb út a szereteten át visz, mert semmi sem támaszt úgy szeretetet, mint a szeretet. A gazdagok elől térj ki, nehogy felingerlődvé neked és más jónak ártsanak. A megvetés elviselhetetlen, mivel senki sem látszik saját szemében olyan értéktelennek, hogy megvetést érdemeljen. Szerencsétlen az, akinek nincs útbaigazítója, amikor rászorul. Igaza van a mű kiadójának, hogy ezek gyűjteménye valóságos aranykönyv, érdemes, hogy ne csak mindenki forgassa, hanem könyv nélkül betanulva az életben megvalósítsa.

Szorosan értelmezett pedagógiai tartalmú műve a *De institutione feminae Christianae* 1523-ban jelent meg. Alaptételében Arisztoteleszszel vallja: azon államok, amelyekben a nők oktatása kevésbé helyes, a boldogságnak nagy részétől fosztják meg magukat. *Xenophon*, *Arisztotelesz* és *Platon* egyetmást ugyan megállapítanak a nők kötelességéről, *Tertullianus*, *Cyprian*, *Szent Jeromos*, *Szent Ágoston* és *Fulgentius* pedig inkább bizonyos életmódot ajánlanak, semmint megmutatnák az odavezető utat, azaz ránevelnének. Ezenkívül az egyházatyák munkáikban inkább a leendő apácát látják maguk előtt. Vives eszményi nőalakjai ezzel ellentétben a római Cornélia, Hortensia vagy a keresztények közül Sziennai Szent Katalin. Ezért úgy gondolja, hogy munkájában végig vezeti a nőt zsenge korától kezdve a férjhezmenetelig és mindenü t kihangsúlyozza azon nevelői teendőket, amelyek megvalósítása vezethet az igazi boldogsághoz. Egyik-másik elve tagadhatatlanul szigorú és kemény. De az egyházatyák hasonló írásai mellett, amelyek telve vannak apró követelményekkel, igazán enyhéknek és megvalósíthatóknak mondhatók. Követeli, hogy a leány tanítása korán kezdődjék. Mihelyt a fejlettsége alkalmasnak látszik a dolgok megismerésére, hozzá kell kezdeni a lélek kiműveléséhez és a házivezetéshez szükséges ügyességek elsajátításához. Szónoklati ismeretekre nincs szüksége. Olvasson azonban olyan könyveket, amelyek valódi erkölcsi okulást nyújtanak. Ruházkodásában és a piperében tartson mértéket. Legyen szemérmes, józan, taka ékos, istenfélő, ne legyen fényűző, elpuhult, fecsegő és önhitt. A világtól vonuljon el, a férjhezmenésre vonatkozó minden gondot bizza a szülőkre, mert azok nem kevésbé akarják az ő javát, mint ő maga. Szerencsétlenek azok a házasságok, amelyeket csupán a pénz, vagy az érzékiség hoz létre. A családi boldogság alapja a gyermek. Az igazi és jó anya maga tanítja leányait a betű ismeretére és a női munkákra, közöttük főleg a gypjű és len feldolgozására. A gyermekek fejlődésében és lelki alakulásában nagyobb súlya van a szülők példájának, mint a tudós intelmek és utasítások hosszú sorozatának.

Nyolc évvel később, 1931-ben jelent meg legérettebb alkotása, *De tradendis disciplinis*, magyarul a tanulmányok rendszere. A helyes nevelés és oktatás alapelveit gyűjti össze. Rendszerének gerincét megvilágítja a nevelés céljáról vallott fejtegetése. Az emberi elme — írja — gyenge erejével csak azt ismerheti meg, ami az érzéki életre vonatkozik, az pedig sem nyugalmat, sem békét, sem pedig tartós szerencsét nem ad. Életünk igazi végcélját a vallás mutatja meg. Ennek fényénél látjuk az örökkévalóságot. Az ehhez vezető út megismerése az összes dolgok között a legfontosabb. Ezért a legnagyobb megrovást érdemli, aki az emberi tudományok kutatása közben ezt szem elől téveszti. Minden tanításnak tehát a vallással kell kezdődnie. Mellette azon ismeretek fontosak, amelyek egyrészt a test, másrészt a lélek szükségleteinek kielégítésére tanítanak. Az utóbbit segítik elő a grammatika, retorika, poétika, filológia, aritmetika, geometria, muzsika és logika tanulása.

A sorozatban, miként látható, különös előnyben részesülnek a nyelvi tudományok. Ez különben a humanistákat általában jellemzi. Fontos azonban, hogy Vives rendszerében már az *anyanyelvről* is történik gondoskodás. Ezzel megelőzte *Comeniust*, aki különben Nagy Oktatástanában, *Didactica Magna*jában többször hivatkozik rá, mint mesterére. Az anyanyelv tanítása mellett a latint tartja olyannak, amely a legalkalmasabb, hogy az emberek minél nagyobb száma használja gondolatainak kicserélésére. Ezért nagy részletességgel és körültekintéssel dolgozza ki tanításának eljárás módját. Az elsajátításához legalkalmasabbnak tartja a 7—15 közötti éveket, amikor az elme a legfogékonyabb. A nyelvtani elemek elsajátítása után beszélgetés formájában történik a további jártasság megszerzése. A beszélgetés tárgyai a közvetlen környezetből indulnak ki, majd a házon s annak berendezésén át áttérnek a növény- és állatvilágra s végül a községi és állami élet ismertetésére. A nyelvtanítás eme szakaszát szükséges, hogy kiegészítse a *történelem* és *földrajz* tanulása. Az első általános körvonalakban az emberiség történetét ismerteti a legújabb korig, a másik az egész Föld bemutatása után a legnagyobb országok és a közeli tartományok rajzát adja. A történelemnek és földrajznak az oktatás tárgyai közé való felvételével Vives megelőzte *Melanchton* tanítványát, a híres ilfeldi iskola rektorát, *Neandert*. Elismerésünk azonban még inkább fokozódik irányában, ha a történelem tanításáról vallott nézetét is ismerjük. „A háborúkat és csatákat — írja — nem kell részletesen tárgyalni, mivel ezek kártételre ösztönöznek és megmutatják a módot, hogyan árthatunk egymásnak... Ezen dolgokról csak úgy kell beszélni, mint rablásokról, minthogy a legtöbb közülük valóban az is volt, kivéve azokat, amelyeket rablók ellen folytattak. Jobb és eredményesebb volna a polgári és állami élet ügyeivel foglalkozni, elbeszélni miféle erényes és híres tettek mentek végbe s miféle gonoszságok kerültek felszínre, milyen a vége a jó és gonosz embernek, mily boldogok, akik jótetteiket gyakorolnak s milyen szerencsétlen véget érnek a gonoszok.“ Ezeket olvasva igazat kell adnunk Vives egyik legjobb ismerőjének, *Heine Rudolf*nak: amit Vives a történelemnek az iskolában való tanításról mond, az az egész műnek legsikerültebb része s még ma is irányadóul szolgálhat.

Vives szerint a 15. életév után, tehát a latin elsajátításának befejeztével kezdődik a tudományok igazi tanulása. Tulajdonképpen ezt a célt szolgálja már a nyelvi tanulmányok befejezése előtt megkezdett logika, de még inkább a logika után tanítandó természettudományok sorozata. Ezeket a részek meddő természetbölcséleti vizsgálata helyett inkább az érzékek útján megszerezhető ismeretek segítségével kell tanítani. A természeti tárgyak külső leírása után a részek összefüggését kell kutatnunk. Azonban, ha ezen munkánk nem az élet gyakorlati céljainak javára szolgál, vagy a jelenségek ismerete által nem vezet bennünket a Teremtő megismerésére, csodálatára és szeretetére, akkor felesleges és ártalmas... Bámulatos meglátás! Majdnem száz évvel később indul el ez a gondolat a *Novum Organumban* hódító útjára.

Az elméleti, tudományos oktatás mellett Vives nem hanyagolja el a *testi nevelést* sem. A kisebb gyermekek körében a játékot szorgalmazza, a nagyobbaknál a rendszeres testgyakorlást. A gyakorlatok között hosszabb és fárasztóbb séták, futás, ugrás, dárdadobás és birkózás váltakozhatnak, de valamennyi csak az iskola mértéke szerint s nem katonailag, mert mindezek a testierő fejlesztésére szolgálnak, nehogy egészség hiányában a lélek szenvedjen. Mennyire korszerű kívánalom ez! Hány és hány évtized telt el már azóta s teljes megvalósításuk még ma sem sikerült!

Az eddigiekben inkább Vives tanulmányi rendszerét vázoltuk. Pedagógiai rendszerének teljességét és zártágát azonban még jobban csodáljuk, ha megtudjuk, hogy mekkora nyomatékkal hangsúlyozza a *tanuló egyénisége* megismerésének fontosságát. A tanítóknak ismerniök kell növendékeiket s mindegyiket arra a tudományra kell utasítaniok, amelynek a művelésére a legalkalmasabbak. Erre a felelősségteljes munkára csak olyan iskola alkalmas, amelynek megfelelő a berendezése és a vezetése. Az eszményi iskola a lármás, törtető világtól távol épül. Vezetői, tanítói pedig kifogástalan *erkölcsi élet* mellett *nagy tanultsággal* rendelkeznek s rendkívüli jártasságot mutatnak az *ismeretek közlésében*. Vives szemében az igazi oktató valahogy az örök Mester tanítványa. Találónan írja: utánozza Krisztust, akit az Isten az égből küldött az emberek tanítójául és aki nekik csak azt adta elő, ami javukra válik. Heylesen jegyzi meg *Lange*, Vives egyik ismert életrajzírója, hogy az oktató egyéniségének ilyen rajzát és a tanító személyiségét átható erkölcsi alapelveknek ilyen kihangsúlyozását csak kevés helyen találjuk meg a pedagógiai irodalomban.

Általában Vives munkáiból rendkívül éles megfigyelő képesség sugárzik felénk. Egyaránt ismeri korának, valamint a régi klasszikus világnak minden valamirevaló íróját. Különös jártassága van a gyakorlati lélektani kérdésekben. A különböző s nem egyszer ellentétes fel fogások és nézetek közepette eligazítja rendíthetetlen katolikus meggyőződése. Úgy jelenik meg előttünk a pedagógia történetében, mint akiben a kezdődő újkor minden ellenhatása az előzővel szemben egyszerre és teljes öntudatosságában jelentkezik. Írásaiban a középkori világból megtalálható mindaz, ami örök érték, az újkorból pedig mindannak a csírája, első meglátása, ami *Sturmtól* kezdve az iskolák kapu-

ján napjainkig bekopogtatott. Halálának négyszázéves fordulóján tehát méltán állunk meg kegyeletos érzéssel és emlékezővel.

Dr. Karl János

Sajátosan magyar személyiségjegyek nevelői befolyásolása.¹⁾

I.

A *tudomány* nem az *érzelmek* dolga. Mégis: komoly érzelmi és morális alap nélkül, az emberi lélek meleg lendülete és emberszeretet nélkül, magasabbrendű eszmények felé irányuló törekvések nélkül valóban jelentős értékű teljesítményt általában még tudományai terén sem tud elérni az ember. Különösen kevésbé érhet el nélkülük komoly eredményt a nem a külső természetre, de a saját magára, az *emberre* irányuló kutatások terén, a legkevésbé pedig éppen az *embervezetés gyakorlati* feladatai terén, így a legegységesebb jelentőséggel a *nevelés* terén.

Ha vannak — természetes emberi eszményeinkhez mérten — lelkieg magasabbrendű és alacsonyabbrendű *egyének*, vannak magasabbrendű és alacsonyabbrendű emberi *közösségek* és nemzetek is. Az emberi személynek *egyéni* magasrendűségi igényei természetes biopszichés megalapozottságúak: a magasabbrendű kibontakozásra való vágyakozás és törekvés gyökerei a *velünk született* legmélyebb alkati jegyekben, a legmélyebb személyiség-réteg bizonyos végső szükségleteiben és egyéb végső határozányaiban találhatók fel,²⁾ a kollektivitások magasrendű fejlődése pedig elsősorban az *összetevő*, és főleg vezető, törvényhozó, de még sokkal inkább a *végrehajtó és nevelő* egyének általános személyi magasrendűségétől (és mellette, természetesen, szakszerű hozzáértésétől) függ.

Az alábbi fejtegetéseket elsősorban két vezető szempont irányítja: a *magasrendű nemzet* eszményének és a sajátosan *magyar* értékek jobb felismerésére, megvédésére és erősítésére irányuló feladatnak — nyíltan valljuk: érzelmett — szempontja. Ez a két szempont lélektani, történeti, morális joggal kapcsolódhat egymáshoz. 1. A személyi magasrendűségnek egyik nélkülözhetetlen bélyege bizonyos *ellentéteknek*, — amelyek a fejlettségnek alacsonyabb szintjein egymással meg nem egyeztetetők — magasabbrendű szintézisben való *áthidalása*, legyőzése, egységbe kényszerítése. Már Szent István egy *magasrendű* morális és történeti feladatot jelölt ki e nemzet számára: *különböző népfajok* lelki jegyeinek és természetes emberi érdekeinek (magyar szellemű) *összeegyeztetését* és *Nyugat és Kelet* egymáshoz kapcsolását, illetve legalább összeütközéseik tompítását. A magyar történelem és kultúra egy évezreden

¹⁾ A *Kereskedelmi Szakiskolai Tanárok Országos Egyesületének* választmányi ülésében, 1939. december 9 én tartott hasonló című előadás után.

²⁾ L. részletezőbben a szerző következő tanulmányaiban: *A személyi magasrendűség alapjai és kibontakozása* (*Szellem és Élet*, 1937—38. és *Új Élet Felé*, 1. sz.)